

ВІДГУК
офіційного опонента доктора філологічних наук,
професора Кузьменка Володимира Івановича
на дисертацію Верби Тетяни Юріївни
«Жанрово-стильова еволюція української
історичної повісті ХХІ століття про козацтво»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук зі спеціальності
10.01.01 – українська література

У сучасному вітчизняному літературному процесі історичне прозописьмо за інтенсивністю пошуків нових методів, способів художнього узагальнення, жанрово-стильовим розмаїттям, ідейно-тематичним багатством і мистецьким рівнем займає одне з пріоритетних місць. З урахуванням нових даних історичної науки художньо переосмислюється діяльність найвідоміших українських діячів минулих епох, руйнуються за давнені стереотипи їх оцінок. Відбувається зміщення акцентів зі сфери соціальної проблематики у сферу морально-етичних та націотворчих проблем, класові цінності поступаються місцем загальнолюдським ідеалам, що зумовлює посилення гуманістичного пафосу творів.

Джордж Орвел зауважував: «Хто контролює минуле, той контролюватиме й майбутнє». У своїх повістях про козацтво сучасні українські письменники показують, що привиди історії можуть вирватися назовні з минулого, вдягнувши нові маски. Отже, ми не повинні втрачати пильність.

Сказане дає підстави стверджувати, що тема літературознавчої праці Верби Тетяни Юріївни, безперечно, є актуальною, а сама дисертація заслуговує на серйозну увагу дослідників. Уперше в українській науці про письменство здійснено комплексне дослідження специфіки художнього

змалювання подій і постатей в історичних повістях початку ХХІ століття про козацтво в контексті сучасного літературного процесу.

Дисертантка вдало вибрала тему літературознавчої студії, правильно визначила об'єкт, мету і завдання дослідження. Чітко вивірила також методологію роботи (корпус методів: *типологічний, порівняльний, герменевтичний* із елементами *структурного та міфопоетичного* аналізу; її наукову новизну й практичне значення. В цілому вони повністю розкривають логіку виконаної дисертації в теоретичному та практичному аспектах.

Композиційно дослідження складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до розділів і загальних висновків та списку використаних джерел (201 позиція) і додатка. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок, з яких 170 – основного тексту; додаток («Список публікацій здобувача» та «Апробація результатів дисертації») займає 3 сторінки.

Щодо «*Вступу*» дисертації, то в ньому Т. Верба належним чином означила необхідні там атрибути, зокрема чітко сформулювала мету і завдання, яких назвала цілу низку і які, зазначу наперед, загалом у дисертаційній студії реалізовані. У вступній частині також подано стан вивчення теми дисертації, обґрунтовано її актуальність. Показує це авторка за допомогою ланцюжка аргументів із логічним переходом від однієї ланки до іншої. Вміщено тут інформацію і про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, про наукову новизну, практичну цінність одержаних результатів, етапи апробації результатів наукового пошуку, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Зокрема, основні положення літературознавчої праці відображено у 9 одноосібних публікаціях, із яких 5 статей надруковано у фахових виданнях України, 2 – у закордонних збірниках та 2 – апробаційного характеру, представлені виступами на 2 міжнародних науково-практичних конференціях, 5 всеукраїнських конференціях і 3 міжвузівських наукових читаннях.

Перший розділ дисертації – *«Теоретичні засади дослідження історичної повісті»* – має два підрозділи: 1.1. *«Родо-видові та жанрово-різновидні визначення повісті»* й 1.2. *«Художній поступ історичного повістярства: літературознавчий дискурс»*.

Потреба в таких підрозділах зумовлена не лише з'ясуванням і систематизацією наукової літератури, об'єктом якої є жанрологія, а й дослідженням загальних маркерів жанрово-родової типології української історичної повісті початку ХХІ ст. про козацтво. Авторка обґрунтувала п'ятиступеневу класифікацію – «рід – вид – жанр – жанровий різновид – різновидна модифікація» – і конкретизувала її стосовно повісті: «проза (епос) – історична повість – історико-пригодницька повість».

Загалом у першому розділі фахово й розлого розглянуто генезу історичного повістярства в українській літературі від літописання до початку ХХІ ст., здійснено реконструкцію теоретичних і практичних моделей вітчизняних студій про історичне прозописьмо, зроблено селекцію наукових праць пострадянської гуманітаристики.

Другий розділ роботи – *«Повість ХХІ століття про козацтво: історичні реалії і новаторські художні версії»* – присвячено дослідженню традиційних і новаторських параметрів історичних повістей початку ХХІ ст. про козацтво: оновленню проблематики, пов'язаної з поширенням національно-державницької ідеї та відстоюванням національної самобутності українців і звільненням від радянської інтерпретації історії; творенню національно маркованих літературних образів; розмаїтій парадигмі жанрових модифікацій історичних повістей у творчості сучасних белетристів.

Розділ містить такі підрозділи: 2.1. *«Художня інтерпретація подій визвольних змагань ХVІІ століття, Гетьманщини та Руїни»*; 2.2. *«Специфіка змалювання образів видатних історичних постатей у повістях про козацтво»* та 2.3. *«Жанрові модифікації історичних повістей ХХІ століття»*.

Особливо хочу підкреслити, що дисертантка не обмежується усталеними іменами сучасних історичних белетристів, а обґрунтовано залучає до аналізу мистецьки вартісні здобутки Марії Морозенко – діалогію «Іван Сірко, великий характерник» (2009) та «Іван Сірко, славетний кошовий» (2013). Отже, об'єктом дослідження Т. Верби є також і новий літературний матеріал.

Загалом другий розділ дисертаційної роботи виписано доволі вправно й аргументовано доказово.

Третій розділ наукової студії – *«Особливості поетики історичної повісті XXI століття про козацтво»* – складається з трьох підрозділів : 3.1 *«Своєрідність сюжету та композиції»*; 3.2 *«Способи конструювання хронотопу»* й 3.3 *«Засоби інтертекстуальності»*.

Авторка акцентує увагу, зокрема, на розкритті поняття «зовнішній сюжет» і «внутрішній сюжет» (Р. Іванченко «Розлилися круті бережечки...»); на композиційних особливостях повістей (Ю. Мушкетик «Гетьман, син гетьмана», М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник» та «Іван Сірко, славетний кошовий», В. Чемерис «Засвіт встали козаченьки» й «Царгородська галера»). Дисертантка простежила також трансформацію хронотопу в аналізованих творах і засоби інтертекстуальності в історичних повістях про козацтво.

Художній дискурс письменницького моделювання подій аналізується в третьому розділі, як і в попередніх фрагментах дисертації, доволі вправно, у світлі визначеної проблеми з урахуванням сучасних уявлень про специфіку аналізу текстів.

Завершують дисертаційну студію розлогі й чіткі **«Висновки»**, в яких стисло викладено основні результати наукового пошуку і окреслено ті теоретичні та історико-літературні проблеми, які можуть стати предметом вивчення у подальших студіях про вітчизняну історичну белетристику.

Отже, рецензована робота Т. Верби заслуговує на високу оцінку. Але змушений сказати й про те, чого бракує в дисертації та висловити свої зауваження з приводу тексту літературознавчої студії.

1. На мій погляд, назву дисертаційної роботи – *«Жанрово-стильова еволюція української історичної повісті XXI століття про козацтво»* – варто було конкретизувати за рахунок одного-єдиного слова – *початку*: *«Жанрово-стильова еволюція української історичної повісті початку XXI століття про козацтво»* .

2. Оскільки назва третього розділу роботи включає термін «поетика» (*«Особливості поетики історичної повісті XXI століття про козацтво»*), а підрозділи містять поняття *«сюжет»*, *«композиція»*, *«хронотоп»* та *«інтертекстуальність»*, у дисертації необхідно було присвятити бодай кілька сторінок аналізу цих понять, синтезувати дефініцію терміна «поетика» на основі діахронічного огляду його історії, показати власне бачення заявлених у підрозділах понять. Таке доповнення із залученням праць про поетику, що належать перу Г. Клочека, М. Кодака та деяких інших літературознавців, надало б наукового тону і більшої переконливості у тій частині дисертаційної студії, що стосується поетики образів, сюжету, композиції, хронотопу та інтертекстуальності

3. «Список використаних джерел» у науковій праці Тетяни Юріївни Верби доволі солідний. Водночас необхідно констатувати, що до операційного поля аналізу не потрапили сучасні дослідження з проблем історичної белетристики. Це, зокрема, такі праці : Даниленко Л. В. Художня рецепція міфу про козацтво в українських історичних романах 50–60-х рр. ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – укр.; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2013. 196 с.; Шевердіна А. П. Жанрові модифікації художньої біографії (на матеріалі української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – укр. літ.; Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2013. 212 с.; Ющенко Л. О. Проблематика і художні особливості історичної прози Віталія Кулаковського : дис. ... канд.

філол. наук : 10.01.01 – укр. літ.; Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2017. 235 с.

На мій погляд, ключові положення дисертацій згаданих авторів могли б бути корисними при аналізі жанрово-стильової еволюції української історичної повісті початку ХХІ ст. про козацтво.

Висловлені зауваження та спостереження є запрошенням до наукової дискусії і загалом не применшують наукової цінності, аргументованості та плідності здобутих дисертанткою положень і висновків.

Проблема, яку порушила дослідниця, справді значуща, цікава, багатогранна, має важливе значення для історії сучасної української літератури, бо в ній заповнено «білу пляму» – вперше здійснено комплексний аналіз українських історичних повістей початку ХХІ ст. про козацтво, до того ж об'єктом дослідження став переважно новий літературний матеріал.

Необхідно підкреслити тотожність змісту автореферату й основних ідей наукової студії.

Практична цінність дисертації зумовлена тим, що її результати можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення історичної белетристики про козацтво, а матеріали можуть бути використані при викладанні певних тем із сучасної української літератури в середній і вищій школі, під час написання студентами курсових, дипломних і магістерських робіт. У дисертації узагальнено розвиток вітчизняної літературознавчої думки стосовно родової та жанрово-різновидної специфіки історичної повісті, введено до наукового обігу нові історико-літературні здобутки.

Вважаю, що робота «Жанрово-стильова еволюція української історичної повісті ХХІ століття про козацтво» є самостійним, методологічно й теоретично обґрунтованим, виконаним на належному фаховому рівні, завершеним науковим дослідженням. Дисертація, автореферат і публікації цілком відповідають профілю спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті,

вимогам пп. 9-10 та 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656). Отже, Тетяна Юріївна Верба заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри східноєвропейських мов

Національної академії

Служби безпеки України

В. І. Кузьменко

Підпис В. І. Кузьменка засвідчую

Учений секретар НА СБ України

кандидат юридичних наук

06.03.2021 р.

А. Ю. Прозоров